

TOPLUMSAL HAFIZAMIZ KÜLTÜREL MİRASIMIZ SOCIAL MEMORY, OUR CULTURAL HERITAGE

Hicran Hanım HALAÇ*
İpek DEMİR**

Öz

Geçmişten günümüze zengin bir kültürel birikime sahip ülkemizde kültürel mirasın tanınırlığı, korunması büyük önem arz etmektedir. Bireysel yaşamışlıklarımız bizim geleceğimizi aydınlatırken, günümüze ulaşabilen bu yapılar toplumsal geçmişimize ışık tutmaktadır. Bireysel ve toplumsal hafızanın ilişkisinden yola çıkarak birey için hafızanın, toplum için kültürel mirasın korunması gerekmektedir. Her ikisi içinde farkındalık yaratmak amacıyla sosyal sorumluluk projeleri de kullanılabilir.

Bu çalışmada bireysel hafıza ve toplumsal hafıza ilişkisinden bahsedilip daha sonra bireysel hafızanın gelişmesinde kültürel miras hafıza kartlarının önemine değinilmiştir. Tasarlanmış olan kültürel miras hafıza kartları, bir sosyal sorumluluk projesinden diğerine sıçramasını sağlatabilmek adına yaşlılıkta bireysel hafızanın önemine dikkat çekmeye ve bireysel hafızanın önemini kavramış bir grup genç ile denenerek sonuçları paylaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Kültürel Bellek, Hafıza, Hafıza Kartları.

Abstract

The recognition of cultural heritage in our country, which has a rich cultural accumulation from past to present, their protection is of great importance. While our individual experiences illuminate our future, these structures that survived is lighted our social past. It is necessary to preserve the memory of the individual and the cultural heritage for the society by starting from the relation of individual and social memories. Social responsibility projects can also be used to create awareness within both.

In this study, the relationship between individual memory and social memory is mentioned. Afterwards the importance of cultural heritage memory cards in the development of individual memory has been referred. Designed cultural heritage memory cards, in order to enable them to leap from one social responsibility project to another emphasizes the importance of individual memory in old age. And then the concept of the importance of individual memory is shared with a group of young people and the results are shared.

Keywords: Cultural Heritage, Cultural Memory, Memory, Memory Cards.

Giriş

İnsanoğlu yerleşik hayata geçtiği günden günümüze gelinceye kadar birçok yapı inşa etmiştir ve etmeye de devam etmektedir. Kültürel zenginlik oluşturan ve geçmişi aydınlatan bir fener olan bu yapılar, kültürel hafıza açısından da son derece önemlidir.

Türk Dil Kurumu, hafızayı “Yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü” olarak tanımlamaktadır. Hafıza, geçmiş, şimdi ve gelecek arasında ilerleyen zamansal bir kavramdır. Hafızada, ev, köy, memleket, vatan aidiyet ve iyeliğin kurulduğu alanlardır. Bu alanlarda yaşanan sorunlar, kişisel belleği sosyal olarak zayıflatmaktadır (Depeli, G., 2011: 6).

Bu çalışma kapsamında, hafıza kartlarında kültürel miras öğelerinin kullanılmasının bireysel ve toplumsal önemi üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda; tasarladığımız kültürel miras içerikli hafıza kartı oyununun gençler üzerindeki etkileri incelenmiş ve görüşleri alınmıştır.

Çalışma konusunun seçilme nedeni; ileri yaşın en büyük problemlerinden hafızada zayıflama ve kültürel mirasın ilişkisine değinmek ve bireysel hafızanın toplumsal hafızanın temelini oluşturduğunun bilinciyle hafıza gelişiminde kültürel mirasın önemini vurgulamaktır. Ayrıca kültürel mirasın tanınırlığının artmasıyla korunmasının paralellüğünden yola çıkarak tanıtımında kullanılacak farklı yöntemler olduğuna ve bu yöntemlerin yayılmasında sosyal projelerin önemine dikkat çekmektir.

Çalışma kapsamında; hafıza, toplumsal hafıza kavramları incelenmiş, yaşlılıkta hafıza zayıflaması ve hafıza kartı oyunlarını hafıza gelişimi üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Kültürel miras ile hafıza kartları arasındaki ilişki sorgulanmıştır. Bu bağlamda “kültürel miras hafıza kartı oyunlarının önemi nedir?”

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Mimari Koruma Bilim Dalı.

sorusuyla yaşlılıkta bireysel hafızanın önemine dikkat çekmeye çalışan bir grup öğrenci ile yapılan etkinlik çıktıları paylaşılmıştır.

Çalışma konusunun seçilme nedeni; günümüz ileri yaşın en büyük sorunlarından biri olan hafızada zayıflama ve kültürel mirasın günümüzde yok olma-unutulma sorunu arasındaki görünmez bağı görünür kılmaktır.

1. Bireysel Ve Toplumsal Hafızanın Önemi

Hafıza kelimesi genel anlamda depolama ve saklama işlevini üstlenmektedir. Canlı bir organizma olan hafıza aktiftir. Hatırlama eylemi geçmişte olanı basitçe çağırarak değil geçmişi yeniden anlamlandırmaktır. Sosyal anlamda belleği kaybetmek kimliği kaybetmek anlamına gelmektedir (Depeli, G., 2011: 6). Genel olarak hafıza bireysel bir eylem olarak ele alınsa da toplumsal hafıza diye adlandırılan bir olgu mevcuttur. Toplumsal hafıza kavramı günümüzde “geçmişle hesaplaşma, geçmişle yüzleşme” başlığı altında incelenmeye başlanmıştır (İnce, B. G., 2010: 10). Bireysel bellek gibi kalıcı ve sabit olmayan toplumsal hafıza, her zaman yeniden oluşturulma potansiyeli olsada geçmişten kopması mümkün değildir.

Birey olarak kendi hafızamızı güçlendirmek ve korumakla sorumluyken toplum olarak toplumsal hafızamız olan kültürel miraslarımızı öğrenmek ve korumakla sorumluyuz. Çünkü toplumun sürekliliği için ortak belleğe ait öğelerin hatırlanması önemli bir etmendir (Temur, N., 2011: 157).

2. Hafızanın Zayıflaması

Yaş ilerledikçe kişilerin ortak bir şikayeti ortaya çıkmaktadır; “Hafızam eskisi kadar iyi değil”. Yaşın ilerlemesiyle birlikte öğrenme ve hafızayla ilgili fonksiyonlarda yavaşlama başlayabilmektedir. Özellikle yakın hafıza zayıflamaya başlar, alışveriş listesi, akşam yenen yemek, gelen misafir.

Yaşlı bireylerde hafızada zayıflama veya demans gibi rahatsızlıklar diğer bireylere oranla daha sık görülmektedir (Gökçe, Y. Bal, S: 1). Yaşlılıkta sık görülen demans hastalıklarının başında Alzheimer gelmektedir. Beyinde kimi bölgelerde nöron kaybı ile hatırlama, konuşma gibi duygusal ve metabolik faaliyetlerde azalmaların yaşanması (Akyar, İ., Akdemir, N. 2009: 33) anlamına gelen Alzheimer, kendini belli etmeden başlayan ve yavaş seyreden bir hastalıktır (Bayram, D., 2017: 25).

Ülkemizde yaşlı nüfusun toplam nüfus içindeki oranı 2012 yılında %7,5 iken, 2016 yılında %8,3'e yükselerek yaşlı nüfusu giderek artmaktadır (TÜİK, 2017). Ülkemizde 400.000 civarında Alzheimer hastasının varlığından bahsedilmektedir. Bu nedenle, yaşlılığa bağlı hastalıklardan biri olan Alzheimer'da gün geçtikçe artmaktadır. Alzheimer hastalığı kişinin hayat kalitesini olumsuz yönde etkileyen bir hastalıktır. Giderek bu hastalığın artması tehlike oluşturmaktadır. Kesin tedavinin henüz bulunmadığı bu hastalığı geciktirmek, mümkünse ileri evrelere ulaşmasını engelleyecek çözüm yolları üretmek hem hasta hem de hasta yakını için oldukça önemlidir.

3. Hafıza Zayıflamasında Hafıza Kartlarının Önemi

Hafızanın zayıflaması ile kişinin düşünme, öğrenme, bilme ve yargılama gibi bilişsel süreçlerinde bozulmalar görülür. Bu bozulmaların ilerlemesini yavaşlatmak için çeşitli aktiviteler uygulanmaktadır. Yaşlılıkta ve öncesinde hafızayı güçlendirebilecek çok sayıda çeşitli etkinlikler mevcuttur. Tüm etkinliklerde ana amaç zihinsel ve duygusal olarak desteklemektir. Bu tarz aktivitelerin, kişinin kültürel ve eğitim düzeyine dikkat edilerek kurgulanması gerekmektedir.

Doğumdan itibaren her şeyi oyunla öğrenen insanoğlu ileri yaşlarda da zihinsel aktivitenin ve becerinin geliştirilmesinde oyunu kullanmalıdır. Zihinsel oyunlar, ileri yaşlarda zeka, hafıza ve kavrama yetenekleri gibi bir çok yeteneği diri tutarken bir yandan da Alzheimer hastalığına yakalanma riskini azaltmaktadır. Bu nedenle hafıza oyunları, zihni çalıştıran bir etkinlik olması dolayısıyla ileri yaşlarda ortaya çıkma ihtimali çok yüksek olan hafıza zayıflaması veya alzheimer hastalığından korunmak için kullanılması gereken önemli bir etkinliktir.

3.1. Hafıza kartlarının yararları

Bellek güçlendirme için yapılan çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Sonuçta ortaya çıkan yöntemler arasında; konuyu ve bilgiyi çok iyi öğrenmek ve hatırlamayı kolaylaştırıcı teknikler kullanmak yer almaktadır. Kişinin belleğinin güçlendirilmesi, dikkat yoğunlaştırma kabiliyetinin korunmasını sağlayan aktivitelerin biride “hafıza kartları”dır.

Hafıza kartı oyunları birbirinin aynısı olan veya birbirleri ile ilişkili kartları hatırlama ve eşleştirme oyunu olarak tanımlanabilmektedir. İki veya daha fazla kişi ile oynanan oyun, görsel dikkati ve kısa süreli belleği geliştiren bir oyundur. El-göz koordinasyonunu sağlayan bir etkinlik olması beynin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

Düz bir zemin üzerinde oynanan oyun, kartların masaya düzgün veya geliş güzel dizilmesi ve sırayla ikişer kart açılması şeklinde oynanmaktadır. Kartların eşini bulma üzerine kurgulanan oyunda oyuncunun kendisinin ve rakibinin açtığı kartları takip etmesi ve hafızaya alması beklenmektedir. Bu sayede kişinin görsel dikkat yoğunluğu ve süresi artmaktadır. El-göz-hafıza arasındaki ilişki sayesinde hafıza güçlenir, farkındalık ve yaratıcılık artar.

Hafıza kartları sayesinde birey, eğlenerek öğrenir, farkındalık düzeyi ve dikkat süresi artar, benzerlik ve farklılıkları daha iyi ayırt etmeye başlar, görsel hafıza gelişir, görme alanını etkin kullanmayı öğrenir ve özgüveni artar.

Günlük telaş içinde yaşayan birey oynayacağı hafıza oyunları ile hatırlama kabiliyetinin kalitesini arttırabilecektir.

3.2. Neden Kültürel Miras Hafıza Kartları?

Kültürel miras veya kültür mirası daha önceki kuşaklar tarafından oluşturulmuş ve evrensel değerlere sahip olduğuna inanılan eserlere verilen genel bir isimdir. Türkiye, geçmişte yaşayan kültürler tarafından oluşturulmuş, günümüze aktarılan kültürel miras konusunda oldukça zengin, ender ülkelerden birisidir. Tarihe tanıklık eden, döneminin günümüze ulaşan yegane somut ürünleri olan bu eşsiz mirasların kişisel hafızada olduğu kadar toplumsal hafızada ki yeri de oldukça önemlidir. İnsan ögesinin konu hakkındaki farkındalık düzeyi ve duyarlılığı yapıların korunması ve tanınırlığında oldukça önemli bir belirleyicidir.

Geçmişle olan bağımızı oluşturan kültürel miras öğelerini günümüze taşıyabilmek son derece önemlidir. Birey olarak hafızamızı korumamız ileriki süreçlerde bize yol göstermektedir. Yaşadığımız deneyimlerden veya başkalarının yaşadığı deneyimlerden aldığımız dersler ileri süreçte bize yol göstermektedir. Bu nedenle bireysel hafıza bizim için önemlidir. Toplumsal olarak baktığımızda ise kültürel mirasımız bize yön verecek fenerlerden biridir. Kültürel mirasımız sayesinde edindiğimiz bilgilerle toplumsal geçmişimizi aydınlatabiliriz.

Tablo 1. Hafıza ve Kültürel Mirasın Kayboluşu

		
Alzheimer ile özdeşleşmiş görsel		
		
Eylül 2014 (web-1)	Aralık 2015 (web-2)	Haziran 2017
Eskişehir Çift Kurt Kiremit Fabrikası		

Tablo 1'de hafıza ve kültürel mirasın yok oluşu arasındaki benzerliği çok rahat görülmektedir. Alzheimer ile özdeşleşmiş görselde bireysel hafızanın önemini ve her kaybın kişinin hayatında önemli etkiler bıraktığını görülmektedir. İkinci görselde ise kültürel miraslarımızdan biri olan Eskişehir'in merkezinde her gün önünden geçilen kiminin hiç fark etmediği, kiminin ise hafızasında önemli yer edinmiş olan Çiftkurt kiremit fabrikasını görülmektedir. Cumhuriyet Devri sanayi yapısı özelliği taşıyan yapı tescilli bir yapı olma özelliğindedir. 1980'lerde kent içinden fabrikaların taşınmasıyla birlikte kapatılan fabrikalardan birisidir. Bir müddet boş kaldıktan sonra Pişmiş Toprak Sempozyumu kapsamında kullanılan bir alan haline dönüşmüştür. Bu şekilde yeniden kullanılan bir yapı olarak yeni işleviyle kısa sürelerle de

olsa halka tekrar açılmıştır. 2015 yılında ise hava koşullarından kaynaklı kar yükü ile yapının üst örtüsü tamamen çökmüş ve hiçbir müdahale yapılmadan yapı kaderine terkedilmiştir. 2017 yılında ise alınan karar doğrultusunda yapı tamamen yıkılmıştır.

Çift Kurt Kiremit Fabrikası örneği gibi nicesi olan bu tarihi yapılara bakıldığında sadece bir yapı yok olmuş olmuyor aynı zamanda bir dönemin hafızasında yer alan önemli bir kısmı da yok etmiş oluyoruz. Yani kültürün yok olması bireysel hafızayı yok etmeye, bireysel hafızanın yok olması da kültürün yok olmasını tetiklemektedir. Bu nedenle bireysel hafızamızı güçlendirirken yapılacak etkinlikte kültürel mirası kullanmak ve bunların farkındalığını sağlamak toplumsal hafıza için oldukça önemlidir.

4. Yapılan Etkinlik Ve Sonuçları

Sosyal sorumluluk, bireylerin yaşadıkları toplumda yaşadıkları veya gözlemledikleri sorunlara karşı katkı üretmesi olarak tanımlanabilmektedir. Gençlerin henüz çocukluk döneminde gönüllü projelere katılımlarını sağlamak, toplum sorunlarına duyarlılık, gönüllü katkı ve karar alma sürecine katılım gibi alanlarda duyarlılık oluşturmaktadır (Kuzgun, Ş. 2013: 3). Bu nedenle geleceğimiz olan gençlere yeni misyon ve vizyonlar yüklemek onların bakış açısını genişletmek adına önemli bir adım olmaktadır.

Sosyal sorumluluk projelerinin henüz gündemine girmemiş konulardan arasında kültürel miras ve kültürel mirası koruma kavramları yer almaktadır. Toplumumuzun en önemli sorunları arasında kültürel mirasın tanınırlığı ve koruma bilinci oluşturma konusu gelmektedir. Kültürel miras koruma bilinci için sosyal sorumluluk projelerini de kullanmak oldukça önemlidir.

Bu nedenlerle yaşlılıkta bireysel hafızanın önemine dikkat çekmeye çalışan "Önce İnsan" isimli grupta yer alan 14-17 yaş arası 12 öğrenci ile toplumsal hafızamız olan kültürel mirasımızın önemini kavratmak için özel tasarlanmış hafıza kartlarından faydalanılarak bir etkinlik gerçekleştirilmiştir. Etkinlik öncesi ve sonrasında "Gençlerin Kültürel Miras Farkındalıklarını Araştırma Anketi" uygulanmıştır. Yapılan anket doğrultusunda katılımcı özellikleri tablo2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Katılımcı Özellikleri

DEMOGRAFIK ÖZELLİKLERİ				
	17 yaş	16 yaş	15 yaş	14 yaş
Kız	0	1	1	2
Erkek	1	3	2	2

Yapılan ön test sonucunda; öğrencilerin hepsinin yaşadıkları şehirde yer alan tarihi mekanları ziyaret ettiklerini beyan etmelerine rağmen yaşadıkları şehirdeki tarihi mekanları gelen ziyaretçilere önerebilecek düzeyde bilgi birikimine sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %33'ü kültürel miras kavramını tanımlayamazken, %33'ü "geçmişten kalan eserler" olarak, %33,3'ü "görölmeye değer yerler", "tarihi değerler ve "insanlığın ortak malı" olarak tanımlamaktadır. UNESCO Dünya mirası listesinde Türkiye'den yer alan 16 eserden hepsini yazabilen çıkmamıştır. %58,3'ü hiçbir şey yazamazken en fazla yazabilen 4 tane yazmıştır. Ekibin %25'i "Göreme Milli Parkı ve Kapadokya"yı yazabilmiştir. Yapıların isimlerini bilmelerine rağmen yapılar hakkında bilgilerinin yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Kültürel mirasın neden korunacağına dair yaklaşımları; %50'si "kültür millet için oldukça önemlidir" derken %25'i "turizm gelirleri açısından önemli olduğunu", %25'i de "geleceğe aktarmak" şeklinde belirtmiştir. Kültürel miraslarımızda yer alan medrese, bedesten, hamam ve han kavramlarını %16,6'sı bilebilmektedir.

Bir gün süreyle yapılan etkinlik sonucunda öğrencilerin bilgi düzeylerinde ciddi değişiklikler tespit edilmiştir. Bilgi edindikten sonra kültürel miras tanımı "insanlığın ortak malı, kültürlerin geçmişten geleceğe aktarılması" şeklinde değiştiği gözlenmiştir. UNESCO Dünya mirası listesinde Türkiye'den yer alan 16 eserden en az 12 tanesini artık yazabildikleri ve yapılar hakkında artık bilgi sahibi oldukları gözlenmiştir. Kültürel mirasın neden korunacağına dair yaklaşımları ise "insanlığın ortak malı olması, gelecek nesillere aktarılması gerekliliği ve kültüresüz bir toplum olamayacağı" şeklinde değiştiği gözlenmiştir. Kültürel miras kavramlarına olan hakimiyetlerinin de arttığı tespit edilmiştir.

Ayrıca oyun sonunda yapılan değerlendirme anketi ile %79,1'inin oyunun ilgisini çektiği, %91,6'sının tasarımı başarılı bulduğu, %83,3'ünün oyunu eğlenceli bulduğu, %100'ünün oyunun konuya hakimiyetlerini arttırarak konuyla ilgili bilgi sahibi olmalarını sağladığı ve %79,1'inin oyunla kültürel mirasa bakış açılarının olumlu yönde değiştiğini ifade etmektedirler.

Sonuç

Hem bireysel hem toplumsal hafızamızı koruyabilmek için kültürel mirasımızı hafıza kartlarıyla öğretmeye çalışmak cep telefonu, tablet ve bilgisayar başında bireyselleşmiş bir toplumu birlikte oynayarak birlik ve beraberliğe yönlendirmek önemli bir adım olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle tarihi birikime sahip olmasıyla kültür aktarımı açısından belge değeri taşıyan tarihi yapıların kullanılması hem bireysel hem de toplumsal hafıza açısından son derece önemlidir. Bu sayede toplum olarak hafızamızı kültürel mirasımızla güçlendirdiğimizde hem bireysel hafızamızı güçlendirmiş olacak hem de kültürel mirasımızı öğrenerek bilinçlenecek ve bu sayede toplumların hafızasını oluşturan kültürel mirasımız korunabilecektir.

Çocuklar, gençler, yaşlılar, kadınlar ve yöneticiler gibi toplumun farklı kesimlerinde farklı yöntemlerle bilinç düzeyleri artırılmalıdır. Bu noktada kültürel mirasın öğretiminde toplantılar ve gezilerin yanında kart oyunları gibi farklı yöntemlerde keşfedilmeli ve uygulanmalıdır. Aynı zamanda sosyal projelerin yeri oldukça önem arz etmektedir.

Yaşlılıkta bireysel hafızanın önemine dikkat çekmeye çalışan ekibe kültürel mirasımızı öğreterek bilinç düzeylerini ve bu konuda farkındalıklarını arttırmaya çalışmak sosyal proje üreten bu gençlerimize yeni bir misyon yüklemek adına önemli bir adım olduğu düşünülmektedir. Yapılan etkinlik sonuçlarına bakıldığında etkinliğe katılan gençlerin UNESCO Dünya Mirası listesinde ülkemizden yer alan yapıların %20'sini bile bilemezken etkinlik sonrasında minimum %75'ini söyleyebilecek duruma geldikleri tespit edilmiştir. Etkinlik sonuç verilerinden de anlaşılacağı üzere kültürel miras hafıza kartlarının, kültürel miras konusunda farkındalığın oluşmasında önemli bir etmen olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca sosyal projeler sayesinde kendine kimlik oluşturan gençlere bu bilinç verilerle konunun başka kesimlere de ulaşmasının kolaylıkla sağlanabileceği öngörülmektedir.

Özetle; kültürel mirasın sürekliliğini sağlamak ve belge niteliğini koruyarak gelecek nesillere aktarmak adına öğrenilmesi, tanınması ve korunması oldukça önemlidir. Bu noktada geleceğimiz olan çocuklar ve gençlerde bu bilincin verilmesi son derece önemlidir. Bilinçlendirme yapılırken sıradan yöntemler yerine farklı etkinlikler geliştirilerek oyun temelli öğrenme metodları kullanılması kişilerin algı sürelerini kısaltması açısından etkili bir yöntem olduğu düşünülmektedir. Bu metodla kişilerin bireysellikten kurtularak birlikteliğe geçmesi toplum olma bilinci açısından da önemlidir.

KAYNAKÇA

- AKYAR, İmatullah ve AKDEMİR Nuran (2009). "Alzheimer Hastalarına Bakım Verenlerin Yaşadıkları Güçlükler", *Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, s.32-49
- BAYRAM, Derya (2017). *Parkinson ve Alzheimer Hastalarında Optik Koherans Tomografi Bulguları Ve Karşılaştırılması*, Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi, İstanbul: T.C. Sağlık Bakanlığı Türkiye Kamu Hastaneleri Kurumu İstanbul Anadolu Kuzey Kamu Hastaneleri Birliği Genel Sekreterliği Sağlık Bilimleri Üniversitesi Haydarpaşa Numune Eğitim Ve Araştırma Hastanesi Nöroloji Kliniği
- DEPELİ, Gülsüm (2011). *Kültürel Bellek: Hatırlayış ve Unutuş*, İzmir: Hafıza Çalıştayı
- GÖKÇE, Yeşim ve Bal, Serpil (X). Yaşlılık ve Kadın Sağlığı
- İNCE, Başaran Gökçen (2010). "Medya ve Toplumsal Hafıza", *Kültür ve İletişim Dergisi*, S. 13(1), s.9-29.
- KUZGUN, Şerife (2013). "Üniversitelerde Sosyal Sorumluluk Ve Sosyal Girişimcilik Pilot Projesi Raporu Üzerine Bir Değerlendirme" *KESAM*, s. 1-8.
- TEMUR, Nezir (2011). "Kültürel Bellek Bağlamında Deve Oyunu", *Milli Folklor Dergisi*, S.90, s.156-163.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2017). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24644>
- Web-1: <http://www.tepebasi.bel.tr/haberler/HaberDetay.aspx?hid=3870>
- Web-2: www.facebook.com/tr